

Školy a vzdělanost Poměrně velké množství měst, vzniklých u nás ve 13. století, vytvořilo i **nové kulturní prostředí**. Rozvíjel se tu nový typ středověké kultury, který nebyl totožný s tím, jehož nositelem byla církev. I ona tu ovšem měla nemalý vliv a významné postavení. Církevní vliv byl velký i v oblasti, jejíž význam pro rozvoj městské kultury byl podstatný – ve **školství**.

Obchodní a řemeslnický ráz měst, stejně jako jejich samospráva, si nutně vyžadovaly alespoň u některých jejich obyvatel znalost čtení, psaní a počítání. Školy tu proto vznikaly velmi záhy; již ve 13. století byla škola v Praze, Žatci, Litoměřicích, Havlíčkově Brodě a rychle přibývaly další. Do husitství jich bylo v Čechách a na Moravě již asi 250. Poskytovaly částečné, tj. **partikulární** (od latinského *pars*, znamenajícího část) vzdělání. Učilo se na nich **sedm svobodných umění** (viz Z. Beneš, Dějiny středověku, s. 69) a základy **latiny**. Pro rozvoj vzdělanosti i celkové kultury měly ovšem ještě větší význam školy poskytující ucelené, univerzální vzdělání – tedy **univerzity**. O její založení v Praze se pokoušel již král Václav II., avšak jeho úsilí nebylo úspěšné. Nepřekonal odpor šlechty; její nesouhlas s tímto záměrem je jen dalším dokladem jejího malého zájmu o vyšší kulturu, stejně jako toho, že ji stále ještě necítili jako svoji potřebu. Král naopak jistě považoval univerzitu i za vhodný nástroj ke zvýšení své prestiže.

Životní způsob ve městě Všední každodenní život města, určovaný rytmem řemeslnické práce a obchodu, prolamovaly **sváteční události**, vázané z valné míry na křesťanské svátky. Jich bylo v té době asi šedesát za rok. Doprovázely je nejen slavnostnější bohoslužby než ve všední dny, ale i řada dalších výjimečných událostí sloužící jak k reprezentaci měšťanů i šlechticů, tak i k pouhé zábavě: posvícení, poutě, divadlo, závody ve střelbě z kuše nebo dokonce turnaje. Města si utvářela i své vlastní slavnosti a památné dny vázané namnoze k datu svého založení či udělení práv. Do všech svátečních událostí a odtud i do každodenního života pronikaly prvky vyšší kultury či způsobu života vyšší společnosti a obohacovaly jej.

Životní způsob na venkově Velkou proměnou procházel i **životní způsob venkova**. Se stále se zhušťující sítí farních kostelů pronikalo křesťanství do života vesnického obyvatelstva stále hlouběji. Církevní svátky a vůbec cyklus církevního roku začínaly vytvářet nový rámec života venkovského lidu. Spolu s tím také rychleji ustupovalo pohanství, které ještě ve 12. století bylo na českých vsích zřejmě velmi živé. Církevní rok byl – a dosud je – vymezen třemi velkými svátky: **Vá-**

nocemi, Velikonocemi, svátky sv. Ducha (nebo také **Letnicemi**), které se slaví padesát dní po Velikonocích. Kolem vánočních a velikonočních svátků se seskupila i řada **lidových zvyků**, které mají z valné části pohanský původ. Souvisejí se zimním slunovratem a jarní rovnodenností, a prozrazují tak svou vazbu na zemědělský rok. Toto propojení usnadňovalo přijímání jejich nového náboženského obsahu. Měnil se ale i rytmus týdenního života; křesťanství slaví jako svátek i každý sedmý den, tj. **neděli**. Ta byla vyhrazena návštěvě bohoslužeb, neboť svátečnost tohoto dne byla vytvořena na základě toho, že jde o den, kdy byl po svém ukřižování (tj. v pátek) vzkříšen Ježíš Kristus.

Proces prosazování nové kultury Nový životní rytmus se tak ob- jevoval jak ve městech, tak i na venkově. Neprosadil se ale samozřejmě najednou. Trvalo několik staletí, než se stal natolik samozřejmým, aby se mohl udržet i v moderní době, v níž se jeho náboženský obsah namnoze vytratil.

Vytvoření gotické kultury a celkové změny v životním způsobu téměř všech vrstev obyvatelstva tak dávají 13. století v českých dějinách tentýž význam, jaké má 12. století v dějinách západoevropských zemí.

Tzv. **Kunhutina modlitba** je jedním z důležitých děl české středověké lyriky. Je obsažena v **Pasionálu abatyše Kunhuty** (srov. obr. na str. 69) a zřetelně se v ní projevují nové prvky náboženského myšlení, vzniklé ve 13. století; jedním z nejvíce patrných je důraz na Kristovo člověčenství, s nímž se setkáváme například i v myšlenkách sv. Františka z Asissi.

„Vítaj, králi všemohúcí,
ve všech místech vševidúcí,
všech kajúcích milujúcí,
věčný život dávajúcí.“

V modlitbě, vyzývající oltářní svátost, se projevují prvky tehdejší rané mystiky. O těle Kristově, hostii, tu autor praví:

„Na nebi jsi veštek zjěvně,
v oplatčě jsi veštek tajně
jakož na nebi jsi slavně,
takož v oplatčě jsi divně.“

A v dalších slokách tuto myšlenku pak dále rozvíjí, například, že ač je hostie podávána mnoha lidem, neděli se, nýbrž stále zůstává zároveň jediná a celistvá.